MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV FAOLLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TA'LIMIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Buxoro Xalqaro universiteti mustaqil tadqichotchisi
Raxmonova Shaxrizoda Laziz qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faolligini oshirishda innovatsion ta’limiy texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalarning idrok, diqqat, xotira va tafakkur kabi bilish jarayonlarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar, gamifikatsiya va muammoli ta’lim usullarining samaradorligi ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar va xorijiy tajribalarning milliy ta’limga tatbiqi masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, kognitiv faollik, innovatsion texnologiyalar, raqamli ta’lim, gamifikatsiya, intellektual rivojlanish, maktabga tayyorlov, interaktiv metodlar.

Maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning birlamchi bo‘g‘ini sifatida har tomonlama sog‘lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash hamda maktabga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori va “Maktabgacha ta’lim _____ 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” asosida amalga oshirilgan islohotlar maktabgacha ta’limni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitishga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faolligini oshirishda innovatsion ta’limiy texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faoliyati idrok, diqqat, xotira, tafakkur va nutq jarayonlarini o‘z ichiga olgan murakkab tizim bo‘lib, u bolaning

atrof-muhitni anglash, yangi bilimlarni o‘zlashtirish va mustaqil harakat qilish qobiliyatini belgilaydi. Kognitiv faoliyatni rivojlantirishning keng va intensiv yo‘llari mavjud bo‘lib, intensiv yondashuv shaxsiy qiziqishlarni shakllantirish va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim orqali amalga oshiriladi, bu esa bolaning ijodiy qobiliyatlarini va ijtimoiy tajribasini oshiradi. Zamonaviy pedagogika va psixologiyada kognitiv qobiliyatlar intellektual va hissiy rivojlanishning kombinatsiyasi sifatida qaraladi, chunki ular bolaning dunyoni bilish istagini va mustaqilligini ta’minlaydi. Maktabgacha ta’limda bu faoliyatni shakllantirish bolani maktabga tayyorlashning asosiy sharti bo‘lib, o‘yin, muammoli vaziyatlar va interaktiv usullar orqali amalga oshiriladi.

O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi doirasida innovatsion texnologiyalarni joriy etishga alohida e’tibor qaratilmoqda, bu esa bolalarning kognitiv faolligini oshirishga yo‘naltirilgan. “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari to‘g‘risida”gi Nizom bolaning shaxsini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatga moslashishini ta’minlashni belgilab qo‘ygan bo‘lib, bunga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalari asosiy vosita sifatida ko‘rsatilgan. Innovatsion yondashuvlar an’anaviy mashg‘ulotlardan farqli o‘laroq, bolaning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishga qaratilgan bo‘lib, ular rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, muammoli vaziyatlar va o‘yin-ta’lim integratsiyasini o‘z ichiga oladi. Masalan, kognitiv o‘yin texnologiyalari, raqamli interaktiv metodlar, virtual laboratoriyalar va gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirishda samarali qo‘llanilmoqda.

Maktabgacha ta’limda innovatsion texnologiyalarning kognitiv faollikni oshirishdagi o‘rni quyidagilarda namoyon bo‘ladi: birinchidan, interaktiv multimedia vositalari va ta’limiy ilovalar bolalarning e’tiborini uzoqroq ushlab turadi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Didaktik o‘yinlar diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va nutq faolligini oshirishga xizmat qiladi, chunki o‘yin bolaning yetakchi faoliyati bo‘lib, u orqali

atrof-muhitni anglash va ijtimoiy tajriba orttiriladi. Raqamli texnologiyalar, masalan, interaktiv doskalar va mobil ilovalar, bolalarning tasavvurini va kreativ yondashuvlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi, shuningdek, ular ta’lim jarayonini interaktiv va individual qiladi. Muammoli ta’lim texnologiyasi bolalarni yangi narsalarni kashf etishga undaydi, subyekt ichidagi aloqalarni topish va amaliy faoliyatni olib borishga yordam beradi, bu esa kognitiv faoliyatning motivatsiyasini kuchaytiradi.

Innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning samaradorligi tadqiqotlarda tasdiqlangan bo‘lib, masalan, o‘yin texnologiyasi va axborot-kommunikatsiya vositalarini birlashtirgan tajribalarda bolalarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasi an’anaviy usullarga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘lgan. Rivojlantiruvchi ta’lim muhiti xavfsiz, ko‘rgazmali materiallarga boy bo‘lib, bolaning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi va kognitiv rivojlanishning uzluksizligini ta’minlaydi. Ota-onalar bilan hamkorlik esa bu jarayonni mustahkamlaydi: maslahatlar, ochiq mashg‘ulotlar va uy sharoitidagi topshiriqlar orqali bola bilimlarini kundalik hayotda qo‘llaydi. Xorijiy tajriba, masalan, Finlyandiya va Yaponiyada mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilishga yo‘naltirilgan ta’lim tizimi O‘zbekiston uchun foydali namuna bo‘lib, uni milliy xususiyatlarga moslashtirish maktabgacha ta’lim sifatini oshiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash murakkab jarayon bo‘lib, unda kognitiv faollikni oshirish asosiy o‘rin tutadi, chunki u bolaga makon va zamonda harakat qilish, faktlarni birlashtirish qobiliyatini beradi. Innovatsion texnologiyalar bu tayyorgarlikni yengillashtiradi, chunki ular o‘quv materiallarini o‘yin shaklida taqdim etib, bilimlarni singdirishni ta’minlaydi va yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirish uchun tayanch yaratadi. Hozirgi kunda o‘quv materiallari hajmining o‘sishi an’anaviy usullarni samarasiz qilmoqda, ammo raqamli va interaktiv texnologiyalar bu muammoni hal qiladi, bolalarning qiziqishini qondiradi va bilim zahirasini kengaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faolligini oshirishda innovatsion ta’limiy texnologiyalar uzluksiz ta’lim tizimining samaradorligini oshirishning kalitidir. Ular bolani mustaqil, ijodkor va maktabga tayyor shaxs sifatida shakllantiradi, O‘zbekistonning 2030 yilgacha bo‘lgan konsepsiyasi doirasida keng joriy etilishi lozim. Kelajakda bu texnologiyalarni yanada rivojlantirish maktabgacha ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Piaje J. Bolaning intellektual rivojlanishi. – Sankt-Peterburg, 2003.
2. Fozilova O. N. Maktabgacha ta’limda kognitiv rivojlanishni ta’minlashda innovatsion yondashuvlar // Journal of NamSPI. – 2018. – URL: https://journal.namspi.uz/public/articles_public_file/0b51e802b5815b03e0ddd744e2e05ab5.pdf
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4327-son Qarori, 09.05.2019. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2019/05/09/konsepsiya/
4. Maktabgacha ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarning roli // Slaydchi.uz. – 2025. – URL: https://slaydchi.uz/product/maktabgacha-talim-tizimida-innovatsion-texnologiyalarning-roli/
5. Bolalarni maktabga tayyorlashda kognitiv va ... // Globalconferences.uz. – URL: https://globalconferences.uz/index.php/talim/article/download/3204/2679/4949